

Zoo oordeelde Beets over Groens strijd voor het christelijk volksonderwijs. En niet veel later schimpte Bronsveld op Groens politieke actie. In 1871 kwamen deze bijtend scherpe woorden uit zijn pen: „Laat het ditmaal sterk en scherp uitkomen dat wij in dezen door den heer Groen ons niet laten lokken op het gebied der POLITIEK". Deze woorden noemt Groen een „schitterend bewijs" der „smartelijke bezwaren waarmee ik, door de schier ongelooflijke zonderlingheid der polemiek van christelijke vrienden, te worstelen had". Een hartstochtelijke verontwaardiging bezielde den 70-jarigen Evangeliebelijder als hij op deze snijdende insinuatie antwoordt.

„Scherp en sterk uitkomen dat op mijne christelijk-nederlandsche conscientiekreet niet behoort, niet behoort te worden gelet. Dat, als het meest geduchte wapen, de politiephobie (vrees voor de politiek) tegen mij aan de orde moet worden gesteld!...

Vergun mij — ook mijnerzijds, sterk en scherp te laten uitkomen dat gij, noch met het karakter van hem tegen wien gij uwe waarschuwing laat uitgaan, noch met de dubbele betekenis der uitdrukking die ge tegen hem slingert, bekend zijt.¹⁷⁾

Zijt gij dan alleen in Nederland vreemd en weet niet dat — mijn politieke loopbaan een doorlopend bewijs van weersin tegen een valsche dusgenaamde politiek gaf?

Meent gij inderdaad dat de kreet aan de Kiezers Een staatsman niet! een evangeliebelijder, de kunstgreep eener machiavellistische politiek was, en niet, in 1864 evenzeer als thans, het uit de ziel ontscheurde woord, een uiting van het fel bewogen hart?

Durft gij den Volke verkondigen dat het zich wachten moet meegesleept te worden door mijne lokstem op het gebied der POLITIEK. Thans nu ik, meer dan ooit, tegen de politiek der lagere sferen opkom?¹⁸⁾

...

We hebben maar een paar momenten uit Groens levenstragedie genoemd. Er zou een boekdeel mee te vullen zijn.

In zijn brochure: *Natuurlijk of ongerijmd?* geeft Groen een scherp requisitoir van het onmetelijke nadeel, dat de „vrienden" aan de christelijke actie hebben berokkend. Hun kritiek evenaarde in felheid de polemiek der vijanden. Er was een polemische verhouding bij hen tegen orthodoxie en een irenische verhouding tegen Liberalisme en Moderne Theologie.

Er ligt iets aangrijpends in, een man van de statuur als Groen van Prinsterer te hooren klagen:

„De ethisch-irenische rigting heeft, in Kerk en Staat, over ons, in het voordeel der gemeenschappelijke wederpartijders, de overhand behaald."¹⁹⁾

„Wanneer ik hetgeen mij, in den strijd op politiek en kerkregtelijk terrein, wedervoer naga, dan is het, dunkt me onloochenbaar dat mijn levensloop in een reeks van teleurstellingen, doorgaans in het meest gunstig tijdsgevoel door vrienden veroorzaakt, bestaan heeft."²⁰⁾

„Mijne vrienden hebben mij, ten langen leste, uit het veld gestagen."²¹⁾

En dit alles wordt nog pijnlijker voor Groen, als hij moet constateeren, dat ook de allereerste poging om zijn streven maar te verstaan, bij zijn „vrienden" ten eenenmale ontbreekt. Ze schrijven maar wat, zonder studie te hebben gemaakt. Telkens klaagt Groen over gemis aan grondige kennis van zijn bedoelen. De hoofdgedachte zijner werkzaamheid was en bleef aan velen onder zijn vrienden, ja zelfs aan sommigen zijner uitnemendste geloofsgenooten onbekend.²²⁾

...

Geen wonder, dat deze „vrienden" nu ook vreemd staan, volkomen vreemd, tegenover den verterenden ijver en den ontzaglijken ernst, waarmee Groen zijn strijd voert.

En zoo hooren we een van hen — nog wel een neef van Groen — klagen (en wie geen vreemdeling is in het kerkelijk Jeruzalem dezer dagen merkt, dat, ook ten aanzien van deze dingen, er niets nieuws is onder de zon) dat Groens omgang in het dagelijksch leven zoo aangenaam en welwillend is, maar dat in den publieken strijd van den „waarden oom" deze goede eigenschappen helaas teloor gaan. En dat Groens principiele kritiek niet praktisch is voor menschen

17) Groen schrijft dan ook: Er is tweeërlei politiephobie. De eene waardoor het Land ten val gebracht wordt. De andere, steeds door mij geprezen, waardoor het Land zou worden gered.

Eene politiephobie, die tegen het evangelisch getuigenis op politiek terrein huiverend opzet.

Eene politiephobie, afkeerig van elke politiek, die het christelijk volksbelang aan Kabinetsformatie prijs geeft.

18) Ned. Ged. III, pag. 5.

19) Verspreide Geschriften I, pag. XI.

20) Parlem. Stud. en Schetsen II, pag. 192.

21) Ned. Ged. II, pag. 348.

22) Ned. Ged. V, 14 vgl. I, 207. 232, 238, 240, 247, 252—255, 268, 270, 273, 276, 282, 303. Zie Fabius, Voortvaren, pag. 156.

die handelen moeten en dus met de actualiteit hebben te rekenen!²³⁾

En als Groen en Kuiper een samenspreking hebben gehad met enkele Kamerleden, die permanent ontrouw waren aan 't antirevolutionair beginsel, dan schrijft dezelfde neef aan Kuiper: Heb ik U in iets te leur gesteld, ach lieve vriend, laat ik U nu ook met alle openheid zeggen: ik heb U lief en den Heer Groen v. Pr. niet minder, maar gij zijt beiden in eenen overspannen toestand op dit gebied, die werkelijk den omgang met de warmste vrienden bemoeijelijkt. Die ongelukkige strijd tegen mannen, die het even goed meenen als wij(!), wordt nu zoo hevig gedreven, dat ik werkelijk het zeer betreurt en gehoopt had juist door zulke bijeenkomsten eenigszins te kunnen verminderen — maar ook dit schijnt niet.²⁴⁾

Scherper dan lange vertoogen, teekenen lamendige uitspraken als deze het moeilijke leven van Groen.

En ook van dezen funesten kijk op een strijd voor de waarheid geldt, dat hetgeen alreede geschied is ook later weer zal zijn onder de zon!

H.

C. V.

23) Zie: G. M. de Hartogh, Groen van Prinsterer en de verkiezingen van 1871, pag. 192.

24) Idem, pag. 203.

III ZIELKUNDE III

Onze slotsom inzake den oorsprong der ziel.

Aan het einde gekomen van ons onderzoek naar den oorsprong van de ziel, blikken we thans terug. Onze artikelen bevatten allereerst een oordeel over het gebruik van de Schriftuurlijke termen „geest", hart, ziel, persoon, bewustzijn. Die begrippen hebben elk een eigen historie, en daardoor meer dan één betekenis. Onze Westersche beschouwing van een innerlijk ik met functies, belevingen en structuren was in 't Oosten oudtijds onbekend. Daar onderscheidde men de actieve en de passieve zijde van het leven, met deze eigenaardigheid dat men de krachten der ziel zich soms als persoon voorstelde. Als de Spreukendichter zegt: „Uit het hart zijn de uitgangen (richtingen) des levens", beteekent dit, dat de actieve krachten van de ziel wortelen in de als passief beschouwde vermogens. Een bepaalde term voor bewustzijn bestond destijds nog niet.

Vervolgens hebben wij stilgestaan bij de opkomst van het creatianisme en zijn geschiedenis. Augustinus belijdt zijn onkunde inzake de schepping van de ziel. Onder den invloed van de Neoplatonisten (Plotinus) zag hij eenzijdig een doode stof en anderzijds een levende geest en vroeg hij zich af hoe die twee zich met elkaar konden vereenigen. Boëthius en de Scholastieken leerden, dat de ziel een eenvoudige, ondeelbare substantie was, die door God bij de conceptie met het lichaam werd verbonden, op dezelfde wijze als Gen. 2 vs 7 verhaald wordt. Bij Thomas van Aquino ontmoetten wij de Aristotelische opvatting, volgens welke de ziel in potentie (mogelijkheid) bestaat in het embryo. Bij het komen tot actualiteit, d.i. haar vorm, doorloopt de ziel drie stadiën, die we kortweg aanduiden met de termen, plant, dier en mensch. De Scotisten namen twee vormen aan, één voor het lichaam, en één voor de ziel met onderlinge influxus of ineenvloeiing van krachten. Suarez † 1617 ontdekte de persoonskern, die door God wordt geschapen en aan welke de Heilige Geest de stoffelijke en geestelijke functies verbindt. Hij had echter nog geen begrip van de structuren en de totaliteit van den mensch. Cartesius en de Rationalisten vereenzelvden het ik en het bewustzijn, waardoor hun psychologisch onderzoek zich meer interesseerde voor het wezen van de ziel dan voor haren oorsprong.

In de derde plaats stonden wij stil bij de nieuwe probleemstelling, waartoe de herleving van het Traducianisme (Luther) aanleiding gaf. Het probleem van den oorsprong der ziel werd verlegd naar den oorsprong van zekere erfelijke eigenschappen in den wordenden mensch. Men onderscheidde daarbij al spoedig de erfelijkheid van fysieke, psychische en zedelijke eigenschappen. Door de discussie over de zedelijke erfelijkheid kwam men op theologisch terrein en trachtte men het vraagstuk van de erfzonde en van de vereeniging van twee naturen in Christus op te lossen. Het innerlijk ik zou dan zondeloos geschapen worden, en de erfzonde zou wonen in onze psychisch-somatische natuur. Bij Christus zou de Godheid het ik vervangen. Bij de erfzonde moeten wij echter letten op het geheel van ons leven, dat vastgesteld is in Gods raad, en waarmee bij de schepping van onze persoonskern door den Heiligen Geest wordt gerekend. Wat de twee naturen van Christus betreft namen we aan, dat de Heilige Geest een verbondsmatige verhouding tusschen die beide tot stand bracht en onderhoudt.

In verband daarmee bespraken we den Neo-Platonistischen strijd. Ons bestek liet niet toe alle argumenten over en weer te toetsen, en de strijd om het volle pond te geven. Wat we aanvoerden waren alleen de praemissen voor onze conclusie, dat we hierbij voor een mysterie staan.

Tenslotte stelden we een onderzoek in op filosofisch terrein. Tegen een psychisch-somatisch gebied in den zin van een niet te onderscheiden gebied van fysieke en psychische eigenschappen is o.i. geen bezwaar op zichzelf beschouwd. We achten dit gebied echter te klein, dat wij den oorsprong van de erfelijkheid van psychische en zedelijke eigenschappen daarin niet kunnen ontdekken. De bezwaren tegen het Creatianisme van de zijde der erfelijkheidsonderzoekers zijn o.i. hierdoor niet te ondervangen.

Deze zijn in hoofdzaak de volgende. Er is welmatigheid in de overerving van fysieke eigenschappen bij planten en dieren. Deze bestaat ook ten aanzien van psychische eigenschappen bij menschen. Deze stelling is gegrond op het onderzoek van enkele stambomen van geslachten. Ze geldt echter niet, want de onderzoekers zelf verklaren, dat zij alleen waarschijnlijk hypothesen of regels kunnen opstellen, doch van geen wetten durven spreken.

De welmatigheid in de overerving van fysieke eigenschappen bij menschen wordt aangenomen op grond van identiteit in lichaamsverhoudingen bij ouders en kinderen, b.v. in gelaat, in lengte, enz. Ook deze stelling is zwak, want de variaties en gelijke eigenschappen wisselen af volgens zekere rhytmus, die meer doet denken aan den wijs van den Oppersten Kunstenaar en Bouwmeester dan aan een eenvoudig mechanisme van natuurkrachten.

De welmatigheid inzake de temperaments-eigenschappen kan moeilijk vastgesteld worden, omdat wij den invloed van milieu en opvoeding eenzijdig en erfelijkheid anderzijds niet vermogen te onderscheiden. De enquête-cijfers in deze hebben alleen voorloopige waarde, zeggen de onderzoekers. De poging om door observatie van tweelingen, vooral van identische tweelingen, den invloed van erfelijkheid en opvoeding te onderscheiden, is tot dusverre nog niet geslaagd, gelyk de verschillende conclusies waartoe de onderzoekers zijn gekomen.

Uit dezen stand van zaken blijkt, dat men te haastig is geweest met de toepassing van de erfelijkheidswetten bij plant en dier op den mensch. De snijlijn tusschen mensch en dier ligt niet alleen in het zelfbewustzijn, maar ook in het bewustzijn zelf. In functies en gedrag is er wel overeenkomst, maar in structuur en beleving is er een hemelsbreed verschil tusschen mensch en dier. De onderscheiding van mensch en dier naar graad van bewustzijn is o.i. niet te handhaven.

Dit blijkt o.a. uit de kinderpsychologie, een vakwetenschap die van nog jongen datum is. Er is bij het jonge kind een psychovitale laag van verschijnselen, waarin de automatismen, reflexen en driften liggen, die men ook bij de dieren aantreft. Maar reeds bij de instincten en gewoonten en vooral bij de belevingen van de werkelijkheid treden er groote verschillen op, die wijzen op een verschil in structuur. In deze laag van levensverschijnselen komen juist de meeste erfelijke eigenschappen voor. Met wetten die voor dieren gelden kan men deze eigenschappen dus niet verklaren, nog minder die voor planten gelden, zoo als de Mendelsche wetten.

Onze conclusie is daarom, dat de opvatting van den oorsprong van ons zieleleven, zooals die wordt gehuldigd door het Creatianisme, dat schepping aanneemt, nog niet is weerlegd. Ook is het onze conclusie, dat de erfelijkheidswetten ons niet dwingen tot een wijziging van het Creatianisme in dien zin, dat ons ik direct en onze psychisch-somatische natuur indirect van God afkomstig is.

Wel is het de vraag, of de aloude theorie van twee substanties, geest en stof, nog te handhaven is, nu wij de persoonskern en zijn structuren eenigermate hebben leeren kennen. Deze vraag ligt echter op het terrein van het onderzoek naar het wezen van de ziel, een terrein dat we hebben vermeden, om ons alleen te bepalen tot den oorsprong van de ziel. Ons hoofddoel daarbij was te wijzen op den Heiligen Geest als Schepper van de ziel, zooals Hij wordt genoemd in het oude kerklied:

Veni Creator Spiritus!

Den Haag.

LOS.

Als onze Lezers ons adressen opgeven zenden wij gaarne proefnummers van dit blad.

De Administratie.

BRIEF
Meent men...
In de eerste...
Doch er is...
Wat de natu...
En wat van...
Het evangelie...
rechtzinnigen...
denis van het j...
vrij de metho...
prediker heeft...
het verhaal vi...
av. al de me